

248915

ห้องสมุดงานวิจัย สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ

248915

รายงานฉบับสมบูรณ์ของงานวิจัยพื้นฐานซึ่งได้รับทุนอุดหนุนทั่วไป
มหาวิทยาลัยขอนแก่น ประจำปีงบประมาณ 2552

การศึกษาออกมาอยู่ๆเพื่อทำการเกษตรระบบผสมผสานของเกษตรกรจังหวัดขอนแก่น
THE STUDY INTEGRATED FRAMING OF FARMERS STAY IN FRAM LAND OF
KHON KAEN, THAILAND

คณะผู้วิจัย

สุจินต์ สิมารักษ์

วิริยะ ลิ้มปิ่นนันทน์

ภัทรพงษ์ เกริกสกุล

อนาลยา หานนสายอ

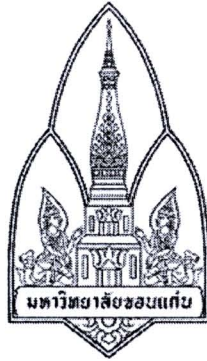
โครงการนี้ได้รับการสนับสนุนทุนวิจัย ประเภทอุดหนุนทั่วไป ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2552
มหาวิทยาลัยขอนแก่น

600253342

ห้องสมุดงานวิจัย สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ

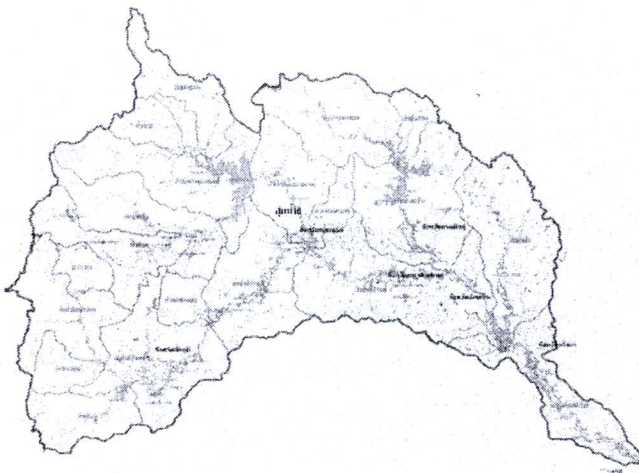

248915

รายงานฉบับสมบูรณ์
งานวิจัยพื้นฐานซึ่งได้รับทุนอุดหนุนทั่วไป
มหาวิทยาลัยขอนแก่น ประจำปีงบประมาณ 2552

การศึกษาออกมาอยู่¹นาเพื่อทำการเกษตรระบบผสมผสานของเกษตรกรจังหวัดขอนแก่น
THE STUDY INTEGRATED FRAMING OF FARMERS STAY IN FRAM LAND OF
KHON KAEN, THAILAND

คณะผู้วิจัย

สุจินต์ สิมาร์ักษ์

วิริยะ ลิ้มปิ่นนันทน์

ภัทรพงษ์ เกริกสกุล

อนาลยา หนานสายออ

โครงการนี้ได้รับการสนับสนุนทุนวิจัย ประเภทอุดหนุนทั่วไป ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2552
มหาวิทยาลัยขอนแก่น

คำนำ

โครงการศึกษาระบบการศึกษาออกมาอยู่มาเพื่อทำการเกษตรระบบผสมผสานของเกษตรกร จังหวัดขอนแก่นเป็นโครงการย่อยภายใต้ โครงการระบบสนับสนุนการตัดสินใจเพื่อการพัฒนา และ จัดการลุ่มน้ำชี ได้รับทุนอุดหนุนทั่วไปมหาวิทยาลัยขอนแก่น ประจำปีงบประมาณ 2552 เพื่อ ทำการศึกษา โดยระยะเวลาของโครงการวิจัยครั้งนี้เริ่มต้น เดือน มีนาคม 2552 แล้วเสร็จในเดือน กุมภาพันธ์ 2553

งานวิจัยครั้งนี้มีเป้าหมาย เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ของระบบการทำการเกษตรในแบบ ผสมผสานที่ส่งผลต่อระดับความหลากหลายทางชีวภาพที่เกิดขึ้น โดยการศึกษาครั้งนี้พยายามมุ่งเน้น ไปในกระบวนการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ส่งผลต่อการเพิ่มลดระดับความหลากหลายทางชีวภาพใน หน่วยที่ทำกินของเกษตรกร

ทั้งนี้การศึกษาครั้งนี้จะไม่สามารถแล้วเสร็จได้หากไม่ได้รับความร่วมมือจาก ชาวบ้านทั้ง 11 หมู่บ้านที่ดำเนินการศึกษา รวมถึงเกษตรกรจำนวน 32 รายที่อาศัยอยู่นอกหมู่บ้านที่ดำเนินกิจกรรม เกษตรผสมผสานที่ให้ความร่วมมืออย่างยิ่ง รวมถึงผู้ช่วยวิจัย และทีมงานทุกๆท่าน จึงขอขอบคุณไว้ ณ ที่นี้

คณะผู้วิจัย

สิงหาคม 2553

การเกษตรเชิงธุรกิจ หรือการทำการเกษตรแบบเชิงเดี่ยว (Mono-cropping) มีผลโดยตรงต่อระดับความหลากหลายทางชีวภาพโดยตรง ดังนั้นการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จึงมีคำถามวิจัยว่า การเกษตรแบบผสมผสานสามารถเพิ่มระดับความหลากหลายทางชีวภาพให้กับพื้นที่ทำกินของเกษตรกรหรือไม่ ซึ่งมีวัตถุประสงค์หลัก 3 คือ 1) ศึกษาการจำแนกเกษตรกรที่ย้ายออกมาอาศัยอยู่ที่นาที่ดำเนินกิจกรรมเกษตรแบบผสมผสาน หรือการเกษตรที่มีความเกี่ยวเนื่องกันของเกษตรกรจังหวัดขอนแก่น 2) ศึกษาระดับความหลากหลายของเกษตรกรที่อาศัยในหมู่บ้าน และนอกหมู่บ้าน ที่ทำการเกษตรรูปแบบต่างๆที่มีในชุมชน จังหวัดขอนแก่น และ 3) ศึกษาแนวทางการปฏิบัติของเกษตรกรที่ดำเนินการปฏิบัติการเกษตรผสมผสานของเกษตรกรที่ออกมาอยู่นาที่ส่งผลต่อระดับความหลากหลายทางชีวภาพในจังหวัดขอนแก่น ซึ่งวิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้แบ่งออกเป็นสองส่วนหลักคือ ส่วนแรกเป็นการศึกษาจากห้องปฏิบัติการเพื่อเป็นการประเมินจำนวนเกษตรกรที่อาศัยอยู่นอกหมู่บ้านและการทำการยืนยันข้อมูลโดยการสำรวจภาคสนาม ได้ทำการศึกษากลับจากทั้งภาพถ่ายดาวเทียมความละเอียดสูงร่วมกับการสำรวจ ส่วนที่สองเป็นการเก็บข้อมูล สำหรับการเก็บข้อมูลมีสามวิธีการด้วยกันคือการทำเวทีสัมภาษณ์กลุ่ม การใช้แบบสอบถามสั้น และการสัมภาษณ์รายบุคคล พบว่าจำนวนเกษตรกรที่อาศัยอยู่นอกเขตพื้นที่อยู่อาศัยของหมู่บ้านนั้นมีสัดส่วนร้อยละ 3.4 จากจำนวนบ้านเรือนทั้งหมดที่มีอยู่ โดยจำนวนดังกล่าวนี้พบว่าเกษตรกรมีแนวโน้มที่ดำเนินกิจกรรมการเกษตรแบบผสมผสานและพบว่าเกษตรกรที่ดำเนินกิจกรรมการเกษตรแบบผสมผสานมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้านการอุปโภคและบริโภคซึ่งมีผลต่อรูปแบบการปฏิบัติกิจกรรมทางการเกษตรของเกษตรกรที่ทำการเกษตรผสมผสาน และกิจกรรมดังกล่าวนี้ส่งผลกระทบต่อระดับความหลากหลายทางชีวภาพภายในพื้นที่ทำกินของเกษตรกรในการดำเนินการศึกษาในครั้งนี้

คำสำคัญ: เกษตรผสมผสาน ความหลากหลายทางชีวภาพ

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	ก
บทคัดย่อ	ข
สารบัญ	ค
สารบัญภาพ	จ
สารบัญตาราง	ฉ
บทที่1 บทนำ	1
ความเป็นมาของประเด็นศึกษา	1
วัตถุประสงค์ของโครงการ	2
ขอบเขตการวิจัย	2
กรอบแนวคิดการวิจัย	2
บทที่2 ระเบียบวิธีวิจัย	4
วิธีการเลือกพื้นที่	4
วิธีการเก็บข้อมูล	5
ประชากรศึกษา	7
เครื่องมือดำเนินการศึกษา	7
วิธีประเมินเกษตรกรที่อยู่นอกหมู่บ้าน	8
บทที่3 ผลการศึกษา	11
ข้อมูลทั่วไปของจังหวัดขอนแก่น	11
บริบทพื้นที่ศึกษา	11
จำนวนเกษตรกรที่อาศัยอยู่นอกหมู่บ้าน	13
กิจกรรมการเกษตรผสมผสานของเกษตรกรที่อยู่นอกหมู่บ้าน	20
การเปรียบเทียบการทำเกษตรผสมผสานกับเกษตรกรทั่วไปในหมู่บ้าน	21
บทที่4 อภิปรายผลการศึกษา	24
พัฒนาการเกษตรในภาคอีสาน	24
รูปแบบการดำเนินกิจกรรมการเกษตรและการจัดการพื้นที่ทำกินของ	27
เกษตรกรที่อยู่นอกหมู่บ้านกับการเพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพ	
การทำเกษตรผสมผสานกับความหลากหลายทางชีวภาพในฟาร์ม	27

	พฤติกรรมการผลิตของเกษตรกรที่ทำเกษตรผสมผสานกับการเพิ่มขึ้นของ	28
	ความหลากหลายทางชีวภาพ	
บทที่ 5	สรุปผลสัมฤทธิ์ และอุปสรรคการดำเนินงาน	31
	กิจกรรมที่ดำเนินการบรรลุวัตถุประสงค์	31
เอกสารอ้างอิง		33

สารบัญภาพ

			หน้าที่
ภาพที่	1.1	กรอบแนวคิดการวิจัย	3
ภาพที่	2.1	เขตพื้นที่ศึกษา	4
ภาพที่	2.2	พื้นที่ศึกษา	5
ภาพที่	2.2	ตัวอย่างการจำแนกภาพถ่ายดาวเทียมความละเอียดสูงของโปรแกรม PointAsia ของบ้านหนองฮี ตำบลหินตั้ง อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น	8
ภาพที่	2.4	ตำแหน่งบนแผนที่ของกรมพัฒนาที่ดิน ร่วมกับโปรแกรม PointAsia	9
ภาพที่	2.5	การจัดขอบเขต และขนาดของพื้นที่อยู่อาศัยหมู่บ้าน	10
ภาพที่	3-1	แสดงพื้นที่ และอาณาเขตจังหวัดขอนแก่น	11
ภาพที่	4-1	ความสัมพันธ์ของพฤติกรรมการผลิตและการบริโภคของเกษตรกรที่ส่งผลต่อการเพิ่มขึ้นของระดับความหลากหลายทางชีวภาพ	30

สารบัญตาราง

		หน้าที่
ตารางที่	3.1 แสดงผลการสำรวจจากภาพถ่ายดาวเทียมความละเอียดสูง	14
ตารางที่	3.2 จำนวนเกษตรกรที่อาศัยอยู่นอกหมู่บ้าน	19
ตารางที่	3.3 การเปรียบเทียบการเกษตรของเกษตรกรที่อาศัยอยู่ใน และนอกหมู่บ้าน	23
ตารางที่	4.1 แสดงการเกิดขึ้นของพืชเชิงเดี่ยวในภาคอีสาน	25